

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

**ПОЛІТИЧНА, ГРОМАДСЬКА, ЛІТЕРАТУРНА ГАЗЕТА
«ХЕРСОНСЬКИЙ КУРЬЕРЪ» (1907 Р.):
СТРУКТУРА, ТЕМАТИКА, АВТОРИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконав: студент IV курсу 461 групи
Спеціальності 061 Журналістика
Освітньо-професійної (наукової)
програми Журналістика

Мухтаров Ісмаїл Селямійович

Керівник: доктор філологічних наук,
професор, Різун Володимир
Володимирович

Рецензент: кандидат філологічних наук,
доцент, Загороднюк Василь
Степанович

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО	7
1.1. Історіографія дореволюційної доби та джерельна база дослідження.....	7
1.2. Розвиток преси Херсонщини к. ХІХ – поч. ХХ ст.	16
РОЗДІЛ 2. ГАЗЕТА «ХЕРСОНСЬКИЙ КУРЬЕРЬ»: ЖАНРИ, ТЕМАТИКА, АВТОРИ	27
2.1. Загальна характеристика щоденної газети «Херсонський курьєр»...	27
2.2. Структурний та жанрово-тематичний аналіз видання.....	30
2.3. Значення газети «Херсонський курьєр».....	37
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день зародження та розвиток регіональної преси залишається маловідомим пластом у вітчизняній історії. Багатогранна історія української журналістики впродовж тривалого часу є об'єктом зацікавлень, однак унаслідок несприятливих суспільно-політичних процесів на початку ХХ століття, які передували здобуттю державної незалежності України і суттєво обмежували, а то й забороняли наукові пошуки, чимало її сторінок і надалі залишаються невідомими для наукової спільноти.

За останні два десятиліття українські вчені доклали чимало зусиль для вивчення української преси, подавши до захисту дисертаційні праці та випустивши у світ монографії, покажчики, списки періодичних видань, зокрема: В. Ігнатієнко «Українська періодика: історія і сучасність», «Історія української преси та її вивчення», Б. Грінченко «Тяжким шляхом: Про українську пресу», М. Грушевського «Видавнична криза», С. Єфремов «Історія українського письменства», М. Тимошик «Про українське питання – з болем і надією».

Підвалини наукового дослідження проблеми заклали також сучасники, діячі українського національного руху, зокрема: А. Животко «Історія української преси», І. Михайлин «Історія української журналістики ХІХ століття», Ю. Тернопільський «Українська преса з перспективи 150-ліття». Вони аналізували здобутки і прорахунки дослідників української преси, робили спроби осмислити методологічні засади історико-журналістської науки.

Кількість наукових досліджень постійно зростає, втім комплексного аналізу регіональних видань ще не зроблено. Важливим є

з'ясування змістового наповнення, зокрема, проблемно-тематичних напрямків місцевої періодики.

Преса, від початку свого виникнення, була одним із найдієвіших інструментів поширення інформації, рушійною силою, здатною формувати погляди людей через друковане слово, одним із найважливіших знарядь пропаганди політичних ідей, поширення наукових знань, інформації про внутрішні та зовнішні проблеми держави, вплив на всі важливі питання політики, економіки та культури.

Будь-які зміни у суспільному житті відображалися у друкованих засобах інформації, тобто газета стала дзеркалом щоденного життя народу. Як віддзеркалення суспільно-політичних процесів часу, преса становить значний науковий інтерес.

Метою роботи було здійснити аналіз структури, тематики, авторського складу політичної, громадської, літературної газети «Херсонській кур'єрь» (1907 р.).

Досягнення поставленої мети потребує розкриття таких **завдань**:

- здійснити аналіз історіографії досліджуваної теми, охарактеризувати джерельну базу дослідження;
- окреслити умови, специфіку зародження й розвитку української преси Херсонщини 1898-1920 років;
- з'ясувати основні засади та напрямки діяльності газети «Херсонській кур'єрь» (1907 р.);
- охарактеризувати жанрово-тематичне розмаїття, авторський склад газети «Херсонській кур'єрь»;
- з'ясувати значення газети «Херсонській кур'єрь» (1907 р.), її місце у відстоюванні національних вимог того часу.

Об'єкт дослідження – херсонська періодична преса XIX – початку XX століття з історичними, культурологічними та жанрово-тематичними аспектами.

Предметом дослідження – структура, жанрові особливості, тематичне наповнення щоденної газети «Херсонській курьєр».

Джерельною базою дослідження слугували номери газети «Херсонській курьєр» за 1907 рік, які були у наявності: № 25 від 7-го квітня, № 38 від 22 квітня, № 39 від 25 квітня, № 40 від 27 квітня, № 41 від 28 квітня, № 49 від 9 травня, № 51 від 16 травня 1907 р., які зберігаються в архівах фонду рідкісних та цінних видань у Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Олесья Гончара. Також широко використано бібліографічні покажчики, довідники, енциклопедії, дисертації, наукову літературу, архівні матеріали, публікації періодики XIX – початку XX ст.

Для написання роботи були використані такі **методи**:

- історично-описовий для вивчення зародження і специфіки періодичних видань;
- конкретно-аналітичний, що має на меті дослідження певної проблеми за матеріалами періодичної преси;
- методи аналізу та синтезу;
- методи узагальнення, систематизації та порівняння.

Наукова новизна роботи полягає у постановці та розробці актуальної проблеми, вперше в історії української преси, зокрема на Херсонщині, здійснено комплексний аналіз публікацій херсонської щоденної політичної, громадської, літературної газети «Херсонській курьєр» (1907 р.).

Практичне значення дослідження. Матеріал, зібраний у роботі та висновки можуть бути використані:

- у галузі науково-дослідницької діяльності – можуть стати підґрунтям для подальшого вивчення історії дореволюційного періоду та розвитку херсонської періодичної преси 1898-1920 років;

- у навчальному процесі – бути корисним при підготовці посібників, методичних розробок, підготовки спецкурсів, лекцій та семінарів журналістського циклу («Історія української журналістики», «Журналістський фах»), а також історії, філології, культурології, видавничої справи.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 36 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

1.1. Історіографія дореволюційної доби та джерельна база дослідження

В історичній науці є особлива галузь, яка вивчає процес накопичення знань з тієї або іншої теми. Це - історіографія. Вона систематизує й узагальнює наші знання, указує на уже вивчені проблеми і на ті, які тільки чекають свого дослідження.

Історіографія розкриває можливості досконалого вивчення теоретичного підґрунтя та наукову новизну роботи, дозволяє прослідкувати взаємозв'язки та окремі аспекти пошукової проблеми. Таким чином, під історіографією розуміємо повний аналіз досліджень певного хронологічного періоду із заданого питання [20].

Вивчаючи історію зародження і розвитку української історичної думки, ми глибше усвідомлюємо її витoki, національну самобутність, окремішність і нерозривний зв'язок зі світовим історіографічним процесом.

Дослідження історіографії є дуже важливими, адже сприяє формуванню національної самосвідомості.

Вивчення минулого, осмислення здобутків та прорахунків попередників, вітчизняного історичного досвіду є однією з умов подальшого розвитку не тільки науки, але й суспільства в цілому. Підвищення наукового інтересу до історіографії сприяє посиленню уваги до її теоретичних питань [20].

Одним з таких питань є визначення та аналіз функцій періодичної преси. Зупинимось більш детально на аналізі історіографічних праць з

проблеми розвитку української преси у другій половині XIX – на початку XX століття.

Однією з важливих і актуальних проблем української журналістики є дослідження періодики – духовного сховища подій і фактів, – зосередження масиву матеріалів, що становлять безцінну джерельну базу для вивчення періоду Української революції 1905-1907 рр.

Періодична преса – багатовекторне й унікальне історичне джерело як за своїм змістом, так і за формою інтерпретації відомостей, засіб інформування суспільства про програми політичних партій, діяльність органів державної влади, громадських, просвітницьких організацій тощо.

Останнім десятиліттям у вітчизняній історичній науці почали з'являтися спеціальні комплексні дослідження, що розкривають загальні тенденції становлення і функціонування української періодики, її специфічності як історичного джерела, розвитку національної культури.

Перші спроби дослідження української преси здійснювалися самими учасниками видавничого процесу.

У 1906 р. на сторінках «Громадської Думки» вийшла низка статей Б. Грінченка, яка потім була надрукована окремою книгою. Автор висвітлив нелегке становлення українських періодичних видань, і саме тому книгу про українську пресу назвав «*Тяжким шляхом*». Крім адміністративних перешкод, головними причинами, які стояли на шляху українській газеті були «селянська темнота і неписьменність». «Газета у нас на селі і досі ще велика новина» – зазначав про ті часи Б. Грінченко. Одним із головних здобутків національного руху дослідник вважав народження «*української політичної преси*» [6].

Серед інших праць, які були присвячені діяльності україномовних періодичних видань та їх ролі в національному русі, слід відзначити В. Дорошенка, М. Грушевського, С. Єфремова та М. Залізняка. Автори

з'ясували причини небувалого злету української преси 1905-1907 рр. Поряд з тим вийшло декілька праць, в яких діячі намагались дати характеристику суто партійним виданням.

Першу спробу комплексного дослідження українського питання в Російській імперії зробив В. Дорошенко у статті «Украинская социаль-демократия» подав короткі відомості про нелегальні партійні друковані органи і намагався з'ясувати причини невдалої легалізації видавництва партійної преси в Наддніпрянській Україні наприкінці 1905 року [9]. У цьому дусі були опубліковані статті українських соціал-демократів І. Стешенка, С. Петлюри, В. Садовського, А. Жука.

У 1908 р. вийшла стаття М. Грушевського «Видавнича криза», в якій з'ясовано причини занепаду української періодики 1905-1907 рр. В інших працях історик відзначив провідну роль української преси початку ХХ ст. в національному русі, яка була фундаментом для подальшого розвитку українського друкованого слова, підкреслював її важливе значення для збереження рідної культури, пробудження національної свідомості [8].

Одним із активних діячів національного відродження, який брав безпосередню участь у видавничому русі С. Єфремов зазначав, що українській пресі «не поталанило через цілий ряд причин – зовнішніх і внутрішніх»: адміністративні репресії проти видавців і передплатників, нестача «кадрів газетних працівників і публіки, що не може без праці їхньої обійтися». Дослідник слушно зауважив, що наявність своєї преси була одним з головних здобутків українства на початку ХХ ст. [10].

На думку М.Залізняка, деякі українські видання зникли через брак сил, «вмерли власною смертю» [20].

Нові дослідження з історії української періодики з'явилися тільки в другій половині 1920-х років. Це проявилось у створенні статей у науково-бібліографічному журналі «Бібліологічні вісті».

На сторінках цього видання побачила світ історико-бібліографічна праця В. Ігнатієнка «Українська преса та її вивчення». В 1926 р. вийшла інша його робота «Українська преса 1816-1923 рр.» Це перша глибока та ґрунтовна спроба дати показчик всіх органів національної української преси. Дослідник прослідкував розподіл україномовної преси, навів низку схем, таблиць і показників, за допомогою яких можна простежити цікаві і важливі тенденції в розвитку періодики даного періоду. Автор визначив, що саме необхідно розуміти під поняттям «українська преса» - це вся преса, що виходила на території України та по інших землях, заселених українцями, друкована всіма діалектами, говорами, та всіма правописами ярижкою, фонетикою». Праця В. А. Ігнатієнка є на сьогодні найповнішим історико-бібліографічним зібранням періодичних видань 1816-1916 рр., хоча містить деякі неточності [13].

Дослідник також розробив класифікацію та періодизацію української періодики. Відразу перша періодизація національної преси підпала під критику іншого дослідника В. Коряка. Щодо означеного періоду, дослідник вказав, що поділ надто штучний і запропонував свій спрощений варіант: 1905 рік є роком початку української буржуазної преси на Наддніпрянщині, а 1914 рік - її кінець.

Своє бачення проблеми висловив Є. Гірчак, зазначивши, що українська буржуазія і політичні партії та преса були далекі від революційного розв'язання українського національного питання, їх позиція щодо уряду подібна «до угодовства». Підтримуючи ленінський класовий підхід в оцінках різних суспільно-політичних явищ, автор поділив українські видання на «революційні» та «нереволюційні». Українська буржуазна преса, на думку дослідника, торкалась більше національно-культурних проблем, а не політичних і соціальних [20].

У дослідженні О. Гермайзе «Нариси з історії революційного руху на Україні» значну увагу приділено діяльності українських політичних

партій. Автор оцінив роль української партійної преси у пропагуванні національного питання [5].

Також слід згадати роботу Ф. Лося, який дав детальний перелік преси, що виходила з 1905 року. Однак автор прийшов до суперечливого висновку, вказавши, що переважну більшість української партійної преси національна буржуазія використовувала в своїх вузьких класових та політичних інтересах. З іншого боку ріст української преси вказує на пробудження національної свідомості українського народу.

Серед праць сучасних дослідників відзначимо книгу *«Історія української журналістики»* професора Харківського національного університету ім. В. Каразіна І. Михайлина. У підручнику подано ретроспективне дослідження розвитку періодики від пражурналістських явищ та перших періодичних видань. Учений детально розглянув історію зародження журналістики м. Харкова, газету «Черниговский листок», місячник «Основа», проаналізував альманаховий період, цензурні заборони, що діяли на території України, яка входила до складу Російської імперії, подав оцінку москвофільським та народовським виданням [15].

Також слід виділити фундаментальну монографію А. Животка *«Історія української преси»*, яка була написана в Німеччині. Її автор український учений читав курс лекцій з цієї теми в Мюнхенському українському технічно - господарському інституті. Довгі роки він вивчав історію української журналістики, ставши видатним фахівцем у цій галузі. Ця праця є одною з найповніших за масштабом охоплення фактологічного матеріалу, залучення архівних джерел. У підручнику висвітлюються обставини зародження української преси, наголошується на її національному характері, подається історичний екскурс у історію харківської періодики. Чи не вперше здійснюється класифікація преси за тематичною та аудиторською спрямованістю: господарсько-кооперативна, педагогічна, дитяча, преса української молоді,

просвітницька, мистецького спрямування, преса українського жіноцтва, церковно-релігійна, лікарсько-санітарна, сатирично-гумористична преса. Робота А. Животка давала цілісне уявлення про історію української преси з часу її становлення до ХХ ст. [11].

Для вивчення преси, національно-культурного руху важливе значення мали також публікації Ю. Тищенка-Сірого, Ю. Шевельова, лекції з української культури під редакцією Д. Антоновича [20].

Українська преса вивчалась переважно літературознавцями та журналістами, про це свідчить *«Історія української літератури»*. В цьому восьмитомному виданні опубліковані окремі дослідження про розвиток української журналістики початку ХХ ст. Певні сторони журналістської спадщини за радянських часів замовчувались або згадувались побіжно. Тому методологічні засади досліджень, методи відбору та аналізу фактів, а особливо їх інтерпретація чітко показують антиісторизм та фальсифікацію [20].

В колективній монографії *«Нариси з історії українського національного руху»* здійснено першу спробу узагальнення історії українського національного руху ХІХ – поч. ХХ ст. Особлива увага акцентується на висвітленні національного руху в період революції 1905-1907 рр., що підніс національну свідомість українців і значно пожвавив громадську діяльність інтелігенції навколо розв'язання «українського питання» [17].

В іншій колективній монографії, *«Українське питання» в Російській імперії (кінець ХІХ – початку ХХ ст.)*», автори на основі архівних, пресових, статистичних, мемуарних джерел здійснили всебічний структурний аналіз різних аспектів розвитку «українського питання» в Російській імперії [25].

Проблемам розвитку української преси присвячені розділи, підготовлені О. Лисенко та О. Овсієнко. Автори роблять висновки про те, що у 1906-1907 рр. на сторінках української преси ідея автономії

України займала центральне місце. Крім того О.В. Лисенко справедливо зазначає, що дискусії на сторінках періодичних видань викликали живий інтерес у раніше інертних до національного руху громадян, робили з них й не свідомих українців, то хоча б співчуваючих українській національній ідеї. Це залучення широких верств принаймні до обговорення українського питання було не менш важливим, ніж створення його стратегічної лінії. Дослідник робить висновки, що саме в цьому полягає роль української преси у формуванні національної ідеї.

Заслуговує на особливу увагу колективна праця *«Шляхом національного відродження: Національне питання в програмах та діяльності українських партій Наддніпрянщини. 1900-1907»*, в якій автори розкрили історію становлення та діяльність українських політичних партій Наддніпрянської України, проаналізували позиції цих партій з національного питання та їх діяльність у цьому напрямку.

В. Колесник, О. Рафальський та О. Тимошенко роблять висновок, про те що для всіх українських партій було характерним використання преси як одного з найважливіших засобів впливу на національну свідомість українців. Періодичні видання виступають помітним політичним чинником в прискоренні національно-політичного руху [20].

Досить ґрунтовною є монографія В. Кізченко *«Первая Российская революция и культурный процесс на Украине»*. Авторка висвітлила зміни, які відбулися в різних сферах культури на території Наддніпрянської України. В. Кізченко охарактеризувала розвиток видавничого, освітнього, мистецького руху, а також звернула увагу на становище української мови та літератури. Дослідникам з діаспори, незважаючи на відсутність ідеологічного тиску, теж не вдалося створити ґрунтовних праць, присвячених українській пресі Наддніпрянщини 1905-1907 років. Проте такі автори, як П. Феденко, Ю. Тернопільський, продовжили наукову розробку деяких аспектів з історії національної преси [20].

Слід зазначити, що систематичне та об'єктивне вивчення української партійної преси здійснювалось не тільки фахівцями з історії українських політичних партій, а й пресознавцями. Так, зусиллями дослідників В. Гутковського, А. Заводовського, О. Коновця, І. Крупського, О. Овсієнка, М. Романюка, Н. Сидоренко, О. Сидоренка, П. Федоришина та інших зроблено суттєвий крок у напрямі наукового осмислення розвитку української преси.

Дослідник І. Крупський, в контексті загальних закономірностей розвитку української журналістики, звернув увагу на діяльність та роль національної преси. Він розкриває витоки державотворчої преси, аналізує її внесок у боротьбу за українську державу. Автор детально висвітлює процес зародження та становлення української преси на теренах Російської імперії, аналізує тематику та зміст партійних періодичних видань [20].

Викликає великий інтерес анотований покажчик україномовних періодичних видань 1905-1907 рр., складений О. Сидоренко. У ньому міститься перелік всіх українських видань, які виходили на території Росії. Авторка наводить коротку бібліографічну характеристику кожного з них, а також перелік нереалізованих періодичних органів українською мовою. Згаданий покажчик є най ґрунтовнішим історико-бібліографічним дослідженням української преси в Росії 1905-1907 рр. [20].

Проблема розвитку української преси частково знайшла відображення в дисертаційних дослідженнях.

Ряд нових висновків щодо ролі преси в процесі національного відродження в умовах відсутності державності та інших політичних атрибутів зроблені в дисертації В. Меша. Однак автор допускає низку неточностей у трактуванні політичної приналежності деяких періодичних видань, робить певні помилки в підрахунках.

Викликає значний інтерес дисертаційне дослідження А. А. Заводовського на тему *«Преса української соціал-демократії та українське питання в Російській імперії на початку ХХ ст.»*. В дисертації проведено систематичний і узагальнюючий аналіз української соціал-демократичної преси Російської імперії як цілісного і самостійного явища. Досліджено зміст публікацій, які тією чи іншою мірою стосувалися реалізації українського питання. Через призму періодичних видань з'ясовано ставлення різних ідейних течій в соціал-демократичному русі до вирішення українського питання в Російській імперії. Автор детально характеризує маловивчені партійні періодичні видання, зокрема, газети "Боротьба", "Воля", "Соціал-Демократ", "Слово" та інші [12].

У дисертації Л. П. Могильного висвітлено питання використання преси націонал-ліберальними партіями, як одного з найважливіших засобів впливу на національну свідомість українців.

У роботі А. І. Павка *«Повчальний досвід вітчизняної історії: Політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби»* наведено перелік та охарактеризовано друковані органи партійно-політичних структур Східної Галичини та Наддніпрянщини. Автор вдало зробив порівняльний аналіз становлення та еволюції українських, російських, польських, єврейських політичних партій і організацій. Крізь призму історії політичних партій показано роль та місце друкованих органів в діяльності різних партійно-політичних структур [18].

У цілому дослідники вказували на об'єктивні передумови виникнення української преси та готовність українського суспільства щодо її сприйняття.

Автори висвітлювали нелегке становлення українських періодичних видань, вказували на причини слабкості та перешкоди, які стояли на шляху становлення української преси. У працях зазначеного

історіографічного періоду слушно зазначалося, що навколо національних періодичних видань відбувався процес консолідації політичних структур українського суспільства.

Особливістю радянської політики було обмеження інформаційних тем для висвітлення у друкованих виданнях, зміст преси також характеризувався браком об'єктивного аналізу, критичні матеріали та дискусії мали винятково ідеологічний характер.

1.2. Розвиток преси Херсонщини к. ХІХ – поч. ХХ ст.

Херсонська губернія як адміністративний структурний підрозділ держави проіснувала з 1803 по 1920 рік. Територіальні межі Херсонської губернії за цей часовий відрізок неодноразово змінювались.

Указом Сенату від 8 жовтня 1802 року Новоросійська губернія була поділена на Катеринославську, Миколаївську й Таврійську губернії. Херсонський повіт увійшов до складу Миколаївської губернії. Миколаївська губернія проіснувала менше року. Указом Сенату від 15 травня 1803 року губернське правління з Миколаєва було переведене у Херсон і губернія стала називатися Херсонською [33, с.12].

У час, коли людям не були доступні сучасні радіо, телебачення та Інтернет, саме друковані видання брали на себе роль розповсюдження інформації, культурно-естетичного виховання населення, його зацікавлення у навколишніх подіях та безпосередній участі у них. Однак сучасні газети значно відрізняються від «перших ластівок» періодичного друку.

Важливою характеристикою провінційної преси було розширення тематики публікацій. Спочатку до незначної комерційної інформації додавалися передруки статей із столичних газет, пізніше - статті місцевих авторів, вчених, громадських, культурних діячів, повідомлення пов'язані з цікавими подіями місцевого краю, світська хроніка, реклама та оголошення. Розрахована на широке коло читачів, це була газета

«літературна, комерційна, суспільно-політична і економічна». Відповідно, за розміром та зміною тематики змінювався склад передплатників – читачів місцевої преси [33, с.21].

Поряд із комерційною інформацією редактори газет, щоб збільшити аудиторію читачів, починають передруковувати статті із столичних журналів та газет, оскільки їх кошти значно перевищували можливості місцевого провінційного читача. Якщо спочатку передплатниками газет були комерсанти, купці підприємці, то пізніше їх склад розширювався – це були люди різних професій, які бажали ознайомитися з останніми новинами та подіями з життя не лише рідного краю, а й столиці.

На сторінках газет читач досить легко впізнавав тих людей, яких знав, ті події, учасником яких був сам завдяки невеликій, у порівнянні зі столицями, центром кількості населення регіону, конкретної місцевості. Це був феномен того часу.

Ще одна особливість місцевої преси полягала у тому, що завдяки відданості від центру та невеликій кількості населення вона не зазнала сильного тиску цензури, як центральні видання.

Слід відзначити той факт, що наприкінці XIX – початку XX століття, коли столичні газети та журнали були наповнені комерційною та політичною інформацією, провінційна преса була тісно пов'язана з літературою.

У Херсонській обласній науковій бібліотеці ім. Олесь Гончара зберігається найбільша у нашій області колекція місцевих газет, починаючи з 1865 року видання і до сьогодення.

На думку Шушлянікової Н. В. історія преси на Херсонщині зазнала три хвилі піднесення:

- 1) 20-30-ті роки XIX століття – характеризувався виникненням адміністративних видань;
- 2) 80-90-ті роки XIX століття – період появи видань «загальнодоступного читання»;

3) кінець XIX – початок 20 XX століття – епоха спеціалізованих видань наукового, літературного, суспільно-політичного профілю [33, с.22].

У Херсоні перша газета з'явилася в 1838 році і мала назву «Херсонські губернські відомості». Вона була офіційним періодичним виданням, яке видавалося по всій території Російської Імперії [2].

З 1838 по 1865 роки газета була щотижневиком, з 1865 по 1904 рр. вона виходила 2 рази на тиждень, а з 1904 по 1919 - 3 рази. Тобто з розвитком інфраструктури та насиченістю життя населення ріс й обсяг газети.

Газета «Херсонські губернські відомості» видавалася російською мовою. Друкувалася у типографії губернського правління форматом А2. Пізніше неофіційна частина перейшла на формат А3. У перші роки виходу газета версталася у три стовбці, згодом неофіційна частина друкувалася у 4, а офіційна у 5 стовбців [33, с.32].

Загальний обсяг номера складав 8 сторінок: 4 офіційної та 4 сторінки неофіційної частини. Однією з особливостей видання була наскрізна нумерація сторінок. Починалася вона від першого номера і тривала до кінця року. З часом така нумерація залишилася лише в офіційній частині видання.

У красназавчому відділі обласної наукової бібліотеки ім. О. Гончара зберігаються «Херсонські губернські відомості» за 1865 - 1905, 1917, 1919 роки.

Газета друкувала офіційні урядові повідомлення, розпорядження і накази місцевої влади, дані про переміщення службовців, купівлю-продаж рухомого та нерухомого майна, матеріали про розвиток промисловості та сільського господарства, діяльність навчальних закладів у краї. А також історичні есе, огляди літератури, бібліографічні покажчики з історії краю, матеріали з економіки, статистики, географії, етнографії губернії, окремих її частин та міст.

Редакторами газети у різний час були Н. Ейсмонт, Н.Марков, К. Ханацький, В.Білоїцький, Ф.Майсеєв, В. Башкевич, І. Пашенков, В.Григор'єв та Г.Гроп'янов [4].

«Херсонські губернські відомості» мали суттєву перевагу над іншими виданнями: їх матеріали не підлягали цензурі (за винятком 1863-1881 рр.), тому там часто публікувалися краєзнавчі матеріали.

80-90 років XIX століття характеризувалися певними успіхами у розвитку періодики Херсонщини. У цей період південний регіон відчував на собі економічне піднесення. Ліквідація кріпосництва, поява вільної робочої сили, зростання кількості заводів та фабрик, прагнення збільшити прибуток, вимоги до професійних якостей, стрімкий розвиток спеціальної освіти та накопичення наукових знань – все це сприяло розвитку місцевої преси. З'являлися видання «загальнодоступного читання», які містили різноманітну політичну, комерційну, наукову інформацію.

В цей період збільшувалася чисельність газет, що сприяло зростання кількості читачів (як правило у містах), рішення фінансових питань, зменшення вартості преси. Рекламодавці починали активно вкладати кошти у друковані видання.

Характерною рисою періодики цього періоду була поява видань, статей, кореспонденцій, автори яких мали «власну думку», «приватний погляд на події», що описуються. Ці зміни у характері видань і публікацій були пов'язані із зростанням громадської свідомості [35, с.79].

Первістком херсонського друку та важливим джерелом інформації була перша приватна газета «Югъ». Це була «науково-літературна, політична, сільськогосподарська та комерційна» щоденна газета, перше число якої побачило світ 1 березня 1898 року. Видання стало першим приватним виданням адміністративного центру Херсонської губернії для

місцевих жителів, а передусім інтелігенції. Її засновником та видавцем-редактором був Віктор Іванович Гошкевич [21].

В численних виданнях Херсонщини 80-90-х рр. XIX століття друкувалися краєзнавчі матеріали, присвячені історії, етнографії, побуту, звичаям та культурі мешканців Херсонщини.

Кінець XIX – початок XX століття – ще один період, котрий характеризувався успіхами в розвитку періодики на Херсонщині. Цей час ознаменувався бурхливим розвитком економіки, громадської свідомості, культурного життя у центрі і регіонах, до яких належав Південь. Все це спонукало до формування нової журналістики, що ґрунтувалася на постійному обміні новітньою інформацією. У цей період передрук столичних статей значно обмежувався і на сторінках газет з'являлися місцеві новини та матеріали [35, с.80].

«Летючий листок» – друкована газета - листівка Херсонської організації РСДРП. Перший номер вийшов 10 липня 1903 року; 16 липня - другий, 2 серпня – третій номер. «Летючий листок» не став періодичним виданням. Це була спроба місцевих соціал-демократів знайти нові форми викривально-агітаційної літератури, наблизивши її до читача, зробивши її більш доступною для розуміння широкими масами [4].

«Рідний край» – науково-літературна, політична, сільськогосподарська та комерційна газета, редактором якої був Машкевич. Виходила щодня, крім днів післясвяткових. Перший номер вийшов у лютому 1906 року (підшивка починається з №17 від 9 березня 1906 року) [4]. Після 3 березня 1913 року газета перестала існувати. Відразу ж, 4 березня 1912 року, на її базі виходить «Південна Русь». Фактично була змінена лише назва та редактор-видавець, посаду якого зайняв Чеботарьов. Зміст матеріалів та рубрики залишилися тими ж. Але під такою назвою часопис проіснував трохи більше року, і з квітня 1913 року видання повертає свою колишню назву – «Рідний край». Ця газета

є довгожителем херсонської періодики. Виходила вона до 31 грудня 1919 року. Газета мала наступні рубрики: «Телеграммы»: «Внутренние» и «Заграничные», «Темы дня», «Наши соседи», «За границей», «По Руси», «Театр и музыка», «Вести и слухи» та «Письмо в редакцію». Протягом майже тринадцятирічного існування газетою керували поперемінно близько дюжини редакторів, друкувалася вона також в різних друкарнях (Губернської, Ковальова, Заранкін, спадкоємців Ходушиной) [35, с.80].

«Херсонський кур'єр» – щоденна політична, громадська та літературна газета. Перший номер вийшов 10 березня 1907 року. Редакція розміщувалася по вул. Рішельєвській, в д. Гольденберга (між Суворовської та Соборної). Редактор-видавець Л. Г. Осинський. Друкувалася в друкарні К. Д. Шрейбера, (вул. Потьомкінська, д. Шипілової.) [2]. Останній номер в підшивці - №82 від 24 червня 1907 року. Газета мала формат 42 на 58 см та об'єм 4 сторінки. Всього з'явилося 82 числа. Передплата дорівнювала 5 копійок. Газета «Херсонській кур'єр» містила інформацію про найважливіші події громадсько-політичного та літературного життя м. Херсона та Херсонської губернії [4].

«Південний кур'єр» – щоденна політична, громадська та літературна газета. Редактор-видавець - Н. В. Горкін. Перший номер вийшов 24 липня 1907 року, через місяць після цензурного закриття «Херсонського кур'єра» (тобто змінилося тільки назву і керівництво). З вересня 1907 року друкувалася в друкарні Б. А. Фукса (вул. Рішельєвська, д. Єфанова). Останній номер - №84 від 10 листопада 1907 року [4].

«Херсонський вісник» – щоденна політична, громадська, літературна і економічна газета. У підшивці починається з №2 від 13 лютого 1908 року. Друкувалася в друкарні Б. А. Фукса (вул. Рішельєвська, д. Єфанова). Після №117 від 12 липня газета була

тимчасово заборонена, тому що редактор Н. А. Мороз з цензурних міркувань був відправлений до губернської в'язниці на 3 місяці. Відразу ж, 15 липня, газета змінила назву на «Херсонські новини» і виходила під керівництвом нового редактора-видавця А. Б. Шрайбера. З 20 серпня «Херсонський вісник» відновив вихід під керівництвом старого редактора, але незабаром газета остаточно була закрита, а на майно накладено арешт. Останній номер – №127 [4].

«Херсонські новини» – щоденна політична, громадська, літературна і економічна газета. Перший номер вийшов відразу ж після закриття «Херсонського вісника» – 15 липня 1908 року. Редактор-видавець - А. Б. Шрайбер, редакція, контора, друкарня залишилися ті ж. Приблизно через місяць - 12 серпня вийшов останній № 22, редактор був арештований, видання відразу призупинено. Далі газета знову стала виходити як «Херсонський вісник». Після значної перерви «Херсонські новини» відновили свій вихід – № 23 вийшов 3 грудня 1908 року по 28 січня 1909 рік [2]. Але редактор-видавець Шрайбер втік від боргів до Одеси, тому газета знову припинила своє існування. Під цією ж назвою газета стала виходити в 1913 р як щоденна, літературна, громадська і комерційна, але в заголовку було зазначено, що рік її видання - перший. Початок підшивки – № 4,18 липня 1913 року. З 4 вересня 1914 року в кінці газети введена додруківка: «Дозволено військовою цензурою. Херсон (дата). З 19 квітня видавництво придбало своє друкарське обладнання, і газета стала друкуватися в друкарні «Херсонські Новини» (д. Меттера, кут Успенського пров. та вул. Суворовської). Останній номер в підшивці за 1917 рік – № 1114, 29 квітня [4].

«Вечірні новини» – вечірня газета, яка виходила три рази на тиждень: у понеділок, середу та суботу. Перший номер вийшов 13 серпня 1908 року. Редактор-видавець – Г. П. Серединський. Редакція розміщувалася по вул. Суворова, д. Тарле. Друкувалася в друкарні М. Ковальова. З 17 вересня (№ 17) одноосібним редактором-видавцем

став М. А. Мефодій. Останній № 21 вийшов 29 вересня 1908 року. З 1 жовтня 1908 року «Вечірні новини» перетворювалися в «Південний ранок» [4].

«Південний ранок» – щоденна прогресивна, суспільно-політична, економічна і літературна газета. Редактор-видавець - М.А. Мефодій. Перший номер вийшов 1 жовтня 1908 року, останній №86 - 12 лютий 1909 року. Друкувалася в типографії Б. А. Фукса, а з 1909 року в типографії М. Ковальова. З 13 лютого газета не виходила, тому що редактора було оштрафовано за порушення цензурних правил на 500 р. [4].

«Копійка» – щоденна безпартійна, суспільно-літературна, комерційна газета. Почала виходити з 28 квітня 1909 року. Останній номер газети вийшов 21 квітня 1913 року. Засновником та видавцем газети був херсонський купець 1-ої гільдії, голова Херсонського біржевого комітету М. С. Рабінович [4]. Друкувалася в друкарнях Б.А. Фукса, А. І. Заранкіна, С.В. Поряденко. Обсяг газети складав 4-6 листків, розмір 54x38 см. У відділі краєзнавства Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеся Гончара зберігаються комплекти цієї газети за 1909 – 1913 роки. Вона мала два випуски – ранковий і вечірній та кілька додатків: «Журнал-копійка», «Листок-копійка», «Весельй балагур», «Альбом "Копійки "» та ін. Один номер коштував 1 копійку (проти ціни 5 копійок інших газет). «Копійки» мали широке розповсюдження серед робочих, які не мали змоги витратити багато грошей на книги. Газета друкувала поточні політичні новини по країні й за кордоном, рецензії, світські плітки, приватні оголошення та рекламні матеріали. Часопис видавався російською мовою, який містив наступні рубрики: «Телеграфные известия», «По России», «Местная жизнь», «Отблески дня», «Театр и музыка», «Происшествия в Херсоне», «Фельетоны», «Спорт», «Письмо в редакцию» та «Почтовый ящик» [35, с.81].

«Херсонське слово» – щоденна політична, громадська та літературна газета. Редакція розміщувалася по вул. Суворовської і Потьомкінської, д. В. Тарле. Редактор-видавець- М. І. Ковальов. У підшивці починається з №3 від 23 червня 1909 року. Останній номер - №10 від 2 липня 1909 року [4].

«Херсонська думка» – щоденна безпартійна, суспільно-літературна, комерційна газета. Підшивка починається з №72 від 5 січня 1912 року. Редактор-видавець - І. М. Кесслер, друкувалася в типографії Ф. З. Епштейна (вул. Вітовська, д. Скарлато). З 30 жовтня 1912 року (№351) друкувалася в типографії «Юг». Останній номер в підшивці за 7 квітня 1913 року [4].

«Херсонська пошта» – щоденна безпартійна, суспільно-політична і літературна газета. Редактор-видавець - А. І. Сапожніков. Друкувалася в типографії А. І. Заранкіна. Перший номер вийшов 1 березня 1913 року. З 2 липня 1913 року (№100) друкується в типографії Ф. З. Епштейна. Короткий час - з 31 серпня по 8 жовтня (№153 - №184) редагував газету Ф.-Л. І. Рабинович, потім редактором-видавцем знову стає Сапожніков. Остання газета в підшивці - №190,15 жовтня 1913 року [4].

«Життя Півдня» – щоденна безпартійна, літературно-громадська газета. Редактор – Н. П. Власенко, видавець М. Ф. Пальченко. Друкувалася в друкарні «Видавець». Перший номер газети (екстрений випуск) вийшов 3 лютого 1915 року. Останній номер газети в підшивці – № 226, 31 грудня 1915 року [4].

Нову сторінку українського культурного життя відкрила Лютнева революція 1917 року. Цей час ознаменувався створенням у нашому місті товариства «Українська Хата», яке видавало «Вісник т-ва Українська хата». «Вісник...» став першою україномовною газетою. Перше число часопису побачило світ 12 квітня 1917 року. У «Віснику...» публікувалися матеріали з історії заснування Товариства «Українська хата», протоколи його зібрань. Існували рубрики «Хроніка» (про

культурні з'їзди по всій території України) та «Українські часописи та журнали», де давався перелік видань, їх тематика, ціна підписки та адреса редакції. Серед активістів заснування видання, а пізніше його авторів був Микола Чернявський, який розміщував тут свої статті “Чого плакали люде?”, “Україна, автономія, федерація”, педагогічно-соціальні роздуми “Рідна школа” та окремі поезії [33, с. 35].

Отже, основними завданнями численних спеціалізованих видань у провінції були популяризація знань (технічних, історичних, природничих, медичних, з історії театру, кінематографа тощо) та підвищення інтелектуального рівня населення. Живий і різноманітний контакт цих видань з читачами є історичною замальовкою того часу, тобто рівня світосприйняття та освіченості провінціала на рубежі століть.

У цілому, орієнтована на обивателя, періодика Херсонщини кінець XIX – початок XX століття вирішувала дві основні функції:

- поширення різноманітної інформації;
- піднесення рівня культури та освіти жителів краю.

За формою публікацій матеріали преси Херсонщини можна поділити на:

- офіційні, урядові повідомлення;
- передруки з центральних газет;
- статті, нариси красознавчого характеру;
- репортажі, звіти з місця подій;
- повідомлення про видатні або побутові події;
- замітки;
- кореспонденції;
- матеріали ювілеїв міста, установ, відомих діячів, наукових осіб, царської фамілії;
- світська хроніка;
- рецензії;

- некрологи;
- оголошення.

Всі перераховані видання були розглянуті та проаналізовані особисто у Херсонській державній бібліотеці ім. О. Гончара.

РОЗДІЛ 2

ГАЗЕТА «ХЕРСОНСКИЙ КУРЬЕРЪ»: ЖАНРИ, ТЕМАТИКА, АВТОРИ

2.1. Загальна характеристика щоденної газети «Херсонській курьєр»

Значний науковий інтерес також представляє газета «Херсонській курьєр» – щоденне політичне, громадське та літературне видання Херсонщини, яке успішно виходило на чолі з редактором-видавцем газети **Л. Г. Осинським** [2]. Про нього ширше невідомо, знаємо лише його прізвище.

Редакція видання розміщувалася по вул. Рішельєвській, в буд. Гольденберга (між Суворовської та Соборної) та видавалася в друкарні К. Д. Шрейбера по вул. Потьомкінській, буд. Шипілової [4].

Газета з'явилася після ліквідації та продажу редакційного обладнання газети «Югъ» у лютому 1907-го року. Перший номер вийшов у суботу 10 березня 1907 року. У рубриці «Вскользь» зазначалося: «Выхода «Херсонскаго Курьера» ждали съ нетерпѣніемъ. Городъ даже такой какъ Херсонъ не можетъ жить безъ газеты. Десять лѣтъ изо дня въ день выходила газета, сообщала обо всемъ новомъ, живомъ, но такъ далеко отъ насъ и, вдругъ, перерывъ. За эти десять лѣтъ читатель вообще, а въ частности Херсонскій, значительно выросъ и созрѣлъ. вмѣстѣ съ ростомъ культурнаго сознания всей Россіи поднимался и ширился кругозоръ провинціального читателя. Читателю прежде всего нужно свободное, ни отъ чего и ни отъ кого независящее, ничѣмъ ни стесняемое печатное слово» [30].

Газета мала формат 42 на 58 см та об'єм 4 сторінки. Всього з'явилося 82 числа. Передплата дорівнювала 5 копійок.

Видання намагалося конкурувати з «Рідним краєм». Однак у редактора Осинського виникли труднощі, і після п'яти місяців роботи, газета була закрита. Останній номер в підшивці - №82 від 24 червня 1907 року [2].

Газета «Херсонській курьєрь» містила інформацію про найважливіші події громадсько-політичного та літературного життя м. Херсона та Херсонської губернії.

У часописі друкувалися:

- новини й повідомлення;
- подавалися урядові постанови;
- публіцистичні матеріали, літературні твори невеликого розміру;
- судова хроніка;
- короткі відгуки;
- огляд театральних вистав;
- листування з читачами;
- реклама, об'яви приватних осіб та офіційних установ.

На сторінках розглядалися політичні, національні, соціально-економічні процеси, важливі події з життя народу, розкривалося зростання його визвольних, національно-розбудовчих змагань та розвиток національної культури.

Видання не містило наукових статей, історичних досліджень, фольклорних записів, а мало громадсько-політичний та літературний характер.

Матеріали, опубліковані в газеті, поряд з відображенням перепитій літературного процесу, виносили на обговорення читачів актуальні та дискусійні питання доби. Читач орієнтувався побачити у «Херсонській курьєрь» відбиття усіх сфер життя міста Херсона, мати перед собою універсальну газету.

Титульний аркуш містив вихідні дані, інформацію стосовно оголошень та послуг для передплатників.

№ 1 газети відкривався словами: «Открыта подписка на ежедневную общественную, политическую и литературную газету «Херсонский курьер»».

Газета мала такі постійні рубрики:

- «Телеграммы Петербургского телеграфного агента. Государственная дума»; (містили короткий огляд про події у Москві, Петербурзі, Мінську, Казані, Варшаві, Римі, Ризі, Ташкенті, Лондоні, Берліні, Гамбурзі, Будапешті, Відні, Одесі, Харкові, Житомирі, Севастополі та Миколаєві);
- «Разные известия»;
- «Происшествия»;
- «Хроника»;
- «Судебная хроника» (ізь залы суда, ізь камер городских судей) здебільшого подавалася інформація про детальний опис скоєння злочинів, вбивства;
- «Прелюдии» (ізь моих сказок);
- «За границей» (Англия, Франция, Германия, Румыния, Венгрия, Австрия, Персия);
- «Пресса»;
- «Наши корреспонденции» (Алешки, Козачьи - лагеря, Голая Пристань, Збурьевка, Новая Маячка, Каховка, Станислав, Берислав) от проезжіго;
- «Театр и музыка»;

«Вскользь» (от наблюдателя) [30].

Поступово розширювалася тематика газети, зростала кількість рубрик, час від часу змінювалися, але формат подій, які в них висвітлювався, залишався незмінним, а це, в свою чергу, робило газету цікавішою, допомагало розширювати коло читачів. Кожна з рубрик стала невід'ємною частиною «обличчя» газети.

Показовим, на нашу думку, є те, що багато матеріалів писали не журналісти-професіонали, а звичайні люди (вчителі, працівники сільського господарства, державні службовці, лікарі).

Також у газеті друкувалися листи до редактора та некрологи відомих осіб, які залишили після себе вагомі звершення, якими варто пишатися.

На останній шпальті значну частину займав довідковий відділ, який містив оголошення (про курс валют; пошук роботи; аренду житла; продаж квартир, участків; послуги лікарів, вчителів; розклад прибуття та відбуття поїздів, паракордів тощо) та значну кількість реклами. Вона була помітною та відрізнялась архітектонікою тексту. На початку діяльності газети реклама на шпальтах мала постійне місце, їй була відведена одна колонка на початку та в кінці газети, а вже згодом вона почала займати майже всю першу та останню сторінки газети.

Реклама і оголошення друкувалися у кожному номері.

До деяких номерів газети, а саме до № 50 та № 64 були випущені додатки.

Видання зберігається в архівах фонду рідкісних та цінних видань у Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Олесея Гончара.

2.2. Структурний та жанрово-тематичний аналіз видання

Ми дослідили та проаналізували підшивки газети за номерами: № 25 від 7-го квітня, № 38 від 22 квітня, № 39 від 25 квітня, № 40 від 27 квітня, № 41 від 28 квітня, № 49 від 9 травня, № 51 від 16 травня 1907 р.

Здійснили аналіз **№ 25 (субота, 7-го квітня 1907 р.)** газетного видання. Номер відкривався рубрикою **«Телеграммы Петербурзького телеграфного агенства. Государственная дума»**. Містилась така інформація: **«Гамбург. Портовые рабочие рьшили отказаться отъ**

празнованія 1-го мая. Луганськ. Въ центрѣ города 2 злоумішленника ограбили служащаго магазина Попова на 3000 руб. При пресльдованіи ранено 3 прохожихъ и злоумішленникъ. Толпа збила грабителей. Минскъ. Задержанный 31 марта анархистъ, назващійся Кивенскимъ раненый въ голову и нынѣвыздоровливающій, оказался бѣглымъ каторжникомъ Желудкинымъ. Екатеринославъ. Открылась навигація по Днѣпру по Кієва. Астрахань. Вышелъ первый параходъ. Новгородъ. Открылось правильное параходное сообщеніе. Варшава. Вчера вечеромъ науглу Мгынарной и Двосекой улицъ тяжело раненъ рабочій, который по дорогѣ въ больницу умеръ. Газета. Яхты «Викторія» и «Альбертъ» ушли в моръ» [30].

У рубриці подані короткі подієві замітки про те, що відбувалося у різних куточках світу. Новина одним реченням повідомляє: хто, що, де і коли відбулася подія. Причинно-наслідкові зв'язки дії залишаються «за кадром». Матеріал не дає відповіді на питання: як? і чому? Головне завдання – повідомити та ознайомили читача з інформаційною картиною подій. Переважає інформативність, стислість, точність, лаконізм, простота та ясність.

У наступній рубриці **«Происшествія»** була подана така інформація: «Несчастый случай произошел вчера в Лондонской гостиницѣ съ служащей на кухнѣ 17 лѣтней дѣвицей Варварой Гурской. Извозчикъ Борисовъ, на которомъ Гурская ежедневно отправлялась на базаръ за покупками, явился вчера утромъ на кухню и принялся, какъ и каждое утро, будить Гурскую. Та, однако, не шевелилась... Неизвѣстные злоумышленники забрались въ ночь на вчера въ квартиру. И украли разныхъ вещей на 20 рублей» [30].

Даний матеріал належить до жанру м'якої замітки – найпростішого жанру оперативного газетного повідомлення. Написана із дотриманням стандарту п'ятьох "W", який передбачає подавати опис новини як відповіді на п'ять запитань, які англійською мовою

починалися літерою "w": "what?", "who?", "where?", "when?", "why?", що в перекладі означає "хто?", "що?", "де?", "коли?", "як?". У тексті наявні супровідні подробиці та деталі. Подача чітка та суха. Повідомляється про об'єктивно існуючі факти, події життя з метою пізнавального та виховного впливу на читача. Основний зміст - однофактологічний опис. Не містить аналізу та роздумів.

У рубриці «Судебная хроника»: «Рано утромъ 31 января въ с.Б.-Александровкѣ подѣ забромѣ около дома крестьянки Мудрой сельчанами былъ усмотрѣнъ трупъ мѣстнаго парня Луки Сыромли. На головѣ и груди лежали камни. При осмотрѣ трупа врачомъ было выяснено, что сыромль съ большой силой нанесли твердымъ предметомъ нѣсколько ударовъ по головѣ... 4 апреля въ окружномъ судѣ съ участіемъ присяжныхъ засѣдателей разбиралось это дѣло... » [30].

Назва: «Убійство». Жанр: м'яка (подієва) замітка, в якій висвітлено шість новинарних запитань (Хто? Що? Де? Коли? Чому? Для чого?), які збагачують бачення події. Присутня максимальна інформативна насиченість, повнота, детальність, точність і конкретність (цифри, назви, прізвища – зустрічаються майже у кожному реченні). Детальний, послідовно-хронологічний опис подій.

Значна відмінність № 38 (неділя, 22-го квітня 1907р.) газети «Херсонській курьєрь» полягала у тому, що цей номер виділявся особливою архітектонікою з-поміж інших номерів. З нагоди свята Воскресіння Христового редактор Осинський відмітив даний номер іншим кольором, тому він значно відрізнявся від інших. Номер відкривався словами: «Херсонській курьєрь» поздравляють родныхъ, товарищей и знакомыхъ съ свѣтлымъ праздникомъ Воскресенія Христова!».

«Мы шлемъ привѣтъ

Вамъ всѣмъ друзья

Новой жизни
Свѣтлая заря
Близка, близка
Ура!» [30].

Номер здебільшого містив публіцистичні матеріали. Наприклад: **«На горь Іерусалимской» (Картники изъ путешествія по Сирии и Палестинь)**. «Надъ священнымъ городомъ умирало въ небъ солнце, и грустно падали на землю его прощальные лучи, и вокругъ ний, будто искорки жизни, таяли золотистыя нити. Тамъ, гдѣ умирало солнце, оживало прозрачное, воздушное море, и волны его рѣяли въ воздухъ, роняя на холмы и горв меланхоличныя тѣни... Я иду, не чувствуя усталости. Тѣни темнѣють и бережно прикрываютъ священныя руины... Я приближаюсь къ мѣсту, гдѣ нѣкогда по преданію у подонивы горы Елеонской, въ Гоосиманскомъ саду. Христось молился о чашь... Наступаетъ ночь, холодная сырая...» [30].

Автор: А.В. Ловенгардъ. Жанр: подорожній нарис (опис природи, місцевості, елементи опису портрету людини). Має складну специфічну структуру. Містить серію подій. В основу нарису був покладений факт. Використання елементів спостереження, аналізу та репортажу. У матеріалі прослідковується художні засоби (епітети, порівняння, метафори, алегорія, гіпербола, метонімія, риторичні питання та оклики, тощо) та виражальні засоби (пейзаж, деталі, портретна характеристика, автор передає читачам настрої та стан душі головного героя). Присутня емоційність, виразність та яскравість.

У рубриці **«Происшествія»** містилася така інформація:

- «Третьяго дня въ полдень на старомъ христіанскомъ кладбищѣ, на земль, среди могиль, была найдена безъ признаковъ жизни среднихъ лѣтъ женщина...».

- «Дежурный по Бахчисарайскому полку заявилъ полиці, что при полку задержаны 5 штукъ свиней, портившихъ деревья...».

- «Третьяго дня въ 9 часовъ вечера, въ трактиръ Лернера по Ганнибаловской ул., воспламенилась лампа, отчегозагорьлся потолокъ. Пожаръ был потушен домашними средствами...» [30].

Жанр: класична тверда замітка. Повідомлялося про важливі події громадського життя. Мета – проінформувати читачів, тобто дати уявлення про те, що саме сталося.

Розглянемо № 39 (четвер, 25-го квітня 1907 р.). У рубриці «Телеграммы Петербурзького телеграфного агенства. Государственная дума» була подана така інформація: «Юзовка. Въ сель Александровкь въ квартиру старшины ворвались четыре вооруженныхъ и захвативъ 1800 р.бъжали. Одинъ задержанъ. Суражъ. Двадцатого вечеромъ семь воруженныхъ напали на домъ торговца Арона Злотникова, избили его и захвативъ 2500 р. Скрылись. Виндава. Для вывоза масла открыто прямое паракходное сообщеніе «Виндава – Штетинь». Елисаветполь. Въ 2 часа ночи на 5 апреля убитъ у подъезда свойй квартиры членъ Губернского пересельньческаго подьялам присуствія Краменскій. Убийца скрылся» [30].

У цій рубриці подані короткі події замітки про те, що відбувалося у різних куточках світу (в більшості злочини та вбивства).

У рубриці «Происшествія» зазначалося:

- «Третьяго дня, неизвъстные вор, украли стоявшую на рькь лодку принадлежащую Оедотову...».

- «Третьяго дня, находившаяся въ новому электро-біографь публика была сильно напугана появившимся вдругъ пламенемъ изъ будки демонстратора картинь...».

- «24 апреля на Госпитальной ул., произошла драка...» [30].

Жанр: класична тверда замітка. У самій назві заховано її суть: замітити щось, "поставити мітку", виділити щось, загострити увагу.

У матеріалі під назвою «Налеть экспроприаторовъ» розповідалося про наступне: «Въ 10 ч. вечера третьяго дня, дежурившій

въ нижнемъ помъщеніи уезднойземской управы курьеръ В.Хомикъ отправился запереть входную дверь, которая, несмотря на неприсутственный день, была весь день открыта. Взявшись уже за ручку, Хомикъ вдруге услышалъ шорохъ и, предполагая, что это идетъ почталіон, не поторипился запереть дверь, которая мгновенно распахнулась и на порогъ появились двое молодыхъ людей съ револьверами въ руках. Хомикъ хотъл было закричать, но отъ охватившаго его ужаса, изъ его горла вырвался едва слышный хрипъ...» [30].

Жанр: м'яка замітка. У тексті збережено хронологію події, виклад є сконденсованим, точним, зрозумілим та впорядкованим. Побудована за відомим законом перевернутої піраміди. Новинарне повідомлення композиційно подається спочатку максимально конкретно, а потім супроводжується її подробицями та деталями. Вжито нейтральну лексику, обрано з синонімічного ряду такі слова, які передають значення, а не містять емоційного забарвлення.

У № 40 (п'ятниця, 7-го квітня 1907 р.) проаналізовано рубрику «**Наши корреспонденціи**» (Алешки), в якій йшлося про таке: «24 апрѣля у насъ состоялся концертъ преподавателей херсонскаго музыкальнаго училища. За недостаткомъ хорошей музыки алешковцы обычно довольствуются духовымъ оркестром при чайной общества трезвости. Игра котораго, кстати сказать, мало въ чемъ уступаетъ извѣстному пѣнію на Парнасъ...» та рубрику «**За границей**» (Англія), в якій мова про: «Въ Лондоне состоялся 27 апрѣля митингъ женщинъ, на котрому энергично отстаивалась идея отказа отъ уплаты налоговъ до тѣхъ поръ, пока имъ не будетъ предоставлено право участія въ парламенскихъ выборахъ Далѣе было указано, что обыкновенные митинги въ состояніисобрать только нѣсколько сотъ человекъ, въ то время, какъ публичная продажа съ аукціона имущества, принадлежащаго женщинамъ...» [30].

Жанр: м'яка замітка. Матеріали містять подієвий привід та внутрішню тематичну зібраність. Основою проаналізованих публікацій є фактологічний опис.

У № 41 (субота, 28-го квітня 1907 р.) було проаналізовано рубрику «Маленькій фельетонь».

Назва: Поетъ. Жанр: фейлетон. Побудований на конкретних документальних фактах, які зображені в критичному, сатиричному плані. Простежується висока фактична основа з авторським підтекстом, легкість, невимушеність композиції, пародійне використання художніх образів.

Також у цьому ж номері проаналізовано **некролог С. Н. Караменко**. Зазначалося: «образованный врач; всегда интересный и остроумный собеседникъ; истинный носитель лучшихъ земскихъ традицій и идеалов; Семень Николаевич не принадлежалъ ни къ какимъ партіямъ и стоилъ отъ нихъ въ стороне, но глубоко чувствуя тяжелое положення своій родини и необходимость вывести ее на путь широкого правомърнаго развитія; доброго и мягкого сердца; поетъ въ душъ; не чуждый журналистики (писалъ в Елисаветград. Вѣстникъ); оставилъ глубокой слѣдъ, а среди своихъ товарищей по работъ благодарную пам'ять и искреннее уваженіе» [30].

Написаний у формі розлогої статі, присутні елементи портрету покійного. Автор не зазначений. Містить у собі біографію та огляд найбільш важливих подій та досягнень, його заслуги перед суспільством, причини смерті, співчуття рідним і близьким, їх спогади.

Здійснили аналіз №49 (середа, 9-го травня 1907р.) У рубриці «Судебная хроника» повідомлялося про таке: «Очень интересное въ бытовомъ отношеніи дѣло слушалось 7 мая въ окружному судъ съ присяжными засідателями. Чановникъ чертежнаго отдѣленія губернскаго правленія женился по любви на служащей въ земской управѣ Федоровой. Вскорѣ послѣ свадьбы начались «исторіи»: пошли

ссоры, споры и даже, какъ говорила Волошина, нанесеніе ей обидь дѣйствиємъ...» та розглянули матеріали № 51 (середа, 16-травня 1907 р.) рубрика «**Происшествія**»: «Третьяго дня, въ амбулаторію мѣнаскаго общества, помѣщающуюся на Канатной ул. Пришелъ за медицинской поомщью А.И. Дудниковъ, но на первыхъ ступенькахъ он почувствовалъ себя дурно, упалъ и черезъ нѣсколько минутъ скончался. Труп его опраленъ въ анатомическій покой...» [30].

Рубрика «**Наши корреспонденции**» (Збурьевка). «8-го мая въ наше село прибылъ начальникъ херсонской губ. почтовой конторы, - который произвелъ ревизію въ мѣстномъ почтово-телеграфномъ отдѣленіи. Въ послѣднемъ оказалось все въ испраности, и ревизоръ, видимо остался доволенъ, такъ какъ даже передъ публикой по адресу начальника выразилъ одобреніе...» [30].

Жанр: м'яка замітка. Містить детальний опис подробиць. Матеріали характерні змістовністю, точністю, висвітлення шести новинарних запитань та відсутність аналітики. Тема розкрита повною мірою. Мова: проста, зрозуміла, не містить термінів.

2.3. Значення газети «Херсонскій курьеръ»

Завершуючи огляд газети «Херсонскій курьеръ», слід зазначити, що вона стала цінною пам'яткою духовного життя Херсонщини та всієї області. Позиціонувала себе, як щоденне політичне, громадське та літературне видання.

Щоденна газета відзначалась універсальністю та всебічним охопленням тем: політики, хроніки, преси, літератури, була посправжньому загальною газетою. Були відсутні наукові розвідки, літературно-критичні праці, етнографічні та фольклористичні дослідження. Головним її завданням було інформування читачів про політичні новини, засідання, які відбувались у місті та області.

Не можемо зазначити про глобальні зміни за невеликий проміжок часу діяльності газети (5 місяців), та все ж вона не стояла на місці, постійно вдосконалювалась, розвивалася, змінювалася як структурно, так і тематично.

Підсумовуючи, відзначимо, що газета «Херсонській кур'єр» стала пробудженням свого краю, мала вагомий успіх та сколихнула читацьку публіку.

Це була особлива, унікальна газета із своєю історією, власними ідеями та прагненнями. Вона залишила слід, відбиток, який назавжди залишиться в духовній скарбниці історії української журналістики.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження ми дійшли таких висновків.

1. Зроблено історіографічний аналіз напрацювань науковців, які досліджували становлення та розвиток національних засобів масової інформації. Узагальнено, систематизовано й доповнено результати наявних досліджень. Це дає можливість зробити висновок, що Україна є стародавньою видавничою країною, яка має цілу низку істориків, які відтворили й періодизували історію української періодики.

2. Проаналізували пресу Херсонської губернії за 1898-1920 роки.

В історії преси Херсонщини виділено три хвили піднесення:

- 1) 20-30-ті роки XIX століття – характеризувався виникненням адміністративних видань;
- 2) 80-90-ті роки XIX століття – період появи видань «загальнодоступного читання»;
- 3) кінець XIX – початок 20 XX століття – епоха спеціалізованих видань наукового, літературного, суспільно-політичного профілю.

Основними завданнями численних спеціалізованих видань у провінції були популяризація знань (технічних, історичних, природничих, медичних, з історії театру, кінематографа тощо) та підвищення інтелектуального рівня населення. Живий і різноманітний контакт цих видань з читачами є історичною замальовкою того часу, тобто рівня світосприйняття та освіченості провінціала на рубежі століть.

У цілому, орієнтована на обивателя, періодика Херсонщини кінець XIX – початок XX століття вирішувала дві основні функції:

- поширення різноманітної інформації;
- піднесення рівня культури та освіти жителів краю.

3. Події російської революції 1905-1907 рр. зробили можливим початок формування української преси, роль якої у процесах відродження та становлення українського національного руху важко переоцінити. Преса відображала та фокусувала історичний процес з усіма його найхарактернішими ознаками, ідейними спрямуваннями, соціально-економічними та моральними особливостями.

Друковані видання публікували важливі факти, пропонували пояснення причин та витоків конкретних суспільних подій, складаючи таким чином об'єктивну картину українського народу.

4. Періодичні видання виступали активними осередками національно-культурницького руху. Найширшого висвітлення в українській пресі набули такі проблеми, як: українізація освіти; питання української мови, літератури, історії та етнографії.

Українська преса мала величезний вплив на процес відстоювання прав українців на вільний розвиток української мови та була могутнім чинником формування національної свідомості та важливою складовою національно-культурного та державотворчого руху.

Національний рух в період революції мав значні здобутки:

- після Маніфесту 17 жовтня з'явилася легальна українська преса. Усього в 1905-1907 рр. виходило 24 періодичні видання;
- виникла культурно-освітня організація "Просвіта", яка мала філії у багатьох містах України. У діяльності "Просвіти" брали участь М. Аркас, Б. Грінченко, М. Коцюбинський, Л.Українка, М. Лисенко, Панас Мирний, Д. Яворницький та інші прогресивні діячі;
- відкривались українські школи, здійснювалися спроби викладання українською мовою в університетах;

5. **«Херсонській кур'єр»** – щоденне політичне, громадське та літературне видання Херсонщини, яке успішно виходило на чолі з редактором-видавцем газети Л.Г. Осинським.

Газета містила інформацію про найважливіші вияви й ознаки громадсько-політичного та літературного життя. Протягом 5 місяців вийшло 82 числа, з такими постійними рубриками: «Телеграммы Петербургского телеграфного агента. Государственная дума»; «Разные известия»; «Происшествия»; «Хроника»; «Судебная хроника» (ізь зали суда, ізь камер городских судей) здебільшого подавалася інформація про детальний опис скоєння злочинів, вбивства; «Прелюдии» (ізь моих сказок); «За границей» (Англія, Франція, Німеччина, Румунія, Венгрія, Австрія, Персія); «Пресса»; «Наши корреспонденции» (Алешки, Козачьі - лагери, Голая Пристань, Збурьевка, Новая Маячка, Каховка, Станислав, Берислав) от проезжіго; «Театр и музыка»; «Вскользь» (от наблюдателя).

На сторінках розглядалися політичні, національні, соціально-економічні процеси, важливі події з життя народу, розкривалося зростання його визвольних, національно-розбудовчих змагань та розвиток національної культури.

Жанровий спектр різноманітний. Передусім переважають інформаційні (тверді та м'які замітки, хронікальні повідомлення), художньо-публіцистичні жанри (зарисовки, нариси, памфлети, фейлетони). Ці матеріали або не мали авторів, або були написані приїжджими та місцевими спостерігачами.

Читач орієнтувався побачити у «Херсонській курьєрь» відбиття усіх сфер життя міста Херсона, мати перед собою універсальну газету.

Газета «Херсонській курьєрь» стала цінною пам'яткою духовного життя Херсонщини та всієї області. Пробудила читачів свого краю, мала вагомий успіх та сколихнула читацьку публіку.

Це була особлива, унікальна газета із своєю історією, власними ідеями та прагненнями. Вона залишила слід, відбиток, який назавжди залишиться в духовній скарбниці історії української журналістики.

6. Комплекти газети «Херсонській кур'єр» мають велике пізнавальне значення: вони історичні, тому що подають життя суспільства в динаміці, в розвитку; енциклопедичні, тому що подають предмет відображення у взаємозв'язках і взаємозалежностях; вони прогностичні, тому що в них ми знаходимо коріння минулого, компоненти з яких складається наше майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонченко Т.В. Періодична преса Києва як джерело вивчення суспільно-політичної історії України (1905–1914 рр.): дис... канд. іст. наук: 07.00.06/ Т. В. Антонченко. – К., 2004. – 206 с.
2. Видано в Херсоні: 1842 – 1942: Кат. Місцевого друку /ХОУНБ ім. О.Гончара; Авт.-уклад. Ленсберг О.В.; Відп. ред. Зелена Л.І. – Херсон: ВАТ: Херсонська міська друкарня, 2009. – 200 с. – С. 6 – 7.
3. Водотика С. Невтомний краєзнавець: Віктор Іванович Гошкевич / С. Г. Водотика // Південний архів. – 1997. – №6. – С.65–85.
4. Газеты Херсона // Мой город – Херсон. – Режим доступу: <http://www.mycity.kherson.ua/gazety.html>
5. Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні. Т.1: Революційна Українська Партия (РУП) / Осип Гермайзе. - Б.м.: Книгоспілка, 1926. - 388 с.
6. Грінченко Б. Тяжким шляхом: Про українську пресу. – К., 1906. – 96 с.
7. Грушевський М. На порозі століття / М. Грушевський // ЛНВ. – 1901. – Т.ХІІІ
8. Грушевський М. На українські теми. Видавнича криза. [Підп. М. Грушевський]. Л.-Наук. Вістн. Рік ХІІ, т. XLVIII, кн. X, стор. 108—117
9. Дорошенко Д. Украинская социал-демократия // Украинский вестник. – 1906. – №12. – С. 843–851.
10. Єфремов С. О. Історія українського письменства / Єфремов С. О. –К.: Femina, 1995. – 541 с.
11. Животко А. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. Нарису та приміт. М. С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 1999. – 368 с.

12. Заводовський А.А. Преса української соціал-демократії та українське питання в Російській імперії на початку ХХ ст.: Автореф. дис... канд. іст. наук № 07.00.01/ А.А. Заводовський. - К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. - 20 с.
13. Ігнатієнко В. Історія української преси та її вивчення // Бібліологічні вісті. — 1923. — № 3. — С. 21–23.
14. Кизченко В. І. Перша російська революція і культурний процес в Україні. - К.: Наук. думка, 1984. - 188 с.
15. Михайлин І. Історія української журналістики ХІХ століття: Підручник – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 720 с.
16. Місцеві газети у фондах Херсонської обласної універсальної бібліотеки імені Олеся Гончара, 1865-2009: каталог/ Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеся Гончара; уклад. Л.І. Зелена. – Херсон: ХОУНБГ, 2012. – 269 с.
17. Нариси з історії українського національного руху / Відп. ред. В.Г. Сарбей – К., 1994. – 189 с.
18. Павко А. Повчальний досвід вітчизняної історії: політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби / Дорошко М.С., Крижанівський В.П. // Український історичний журнал. - 2003. - № 4. - С. 155-157.
19. Первые газеты Херсона – Режим доступу: http://www.artkavun.kherson.ua/pervye_gazety_hersona.htm
20. Періодична преса як історичне джерело // Навчальні матеріали онлайн. Електронний ресурс. Режим доступу: https://pidruchniki.com/15931106/istoriya/periodichna_presa_istorichne_dzhe_relo
21. Родной край // Газеты Херсона // Мой город – Херсон. – Режим доступу: <http://www.mycity.kherson.ua/gazety/r-kray.html>

22. Сидоренко О. Україномовна преса Росії 1905–1907 рр. Анотований покажчик періодичних видань / О. Сидоренко. – К.: АН УРСР, 1987. – 74 с.
23. Сусоров В.Д. Революційні події 1905-1907 років на Херсонщині. – Х., 2009.
24. Українська преса 1905–1907 рр. // Життя й революція. – 1925. – № 11. – С. 34–39.
25. Українське питання в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.): Колективна наукова монографія : в 3 ч. / [ред. В. Г. Сарбей]. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. – Ч. 1. – 1999. – 205 с.
26. Херсонська думка. – Херсон, 1912 р.
27. Херсонська пошта. – Херсон, 1913 р.
28. Херсонське слово. – Херсон, 1909 р.
29. Херсонський вісник. – Херсон, 1908 р.
30. Херсонський кур'єр. – Херсон, 1907 р.
31. Херсонські губернські відомості. – Херсон, 1838р.
32. Херсонські новини. – Херсон, 1908 р.
33. Шушлянікова Н.В. Розповіді з історії херсонського краю: монографія /Н. Шушлянікова. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. – 207 с.
34. Шушлянікова Н. В. Основні напрямки історичних досліджень друкованих видань України та її Півдня XIX – поч. XX ст. // Збірник наукових праць. – Вип. 6 – 7. – Херсон: Айлант, 2000.
35. Шушлянікова Н. В. Щодо поповнення списку періодичних видань Півдня України XIX – поч. XX ст. // Збірник наукових праць. – Вип. 6 –7. – Херсон: Айлант, 2000. – С. 79-84.
36. Ясинський М. До питання про початок української преси // Бібліологічні вісти. –1923. – № 4. – С. 43.